

Пасторська душеопіка в євангельській церкві

Анотація: У статті розглянуто тему пасторської душеопіки. У ній поставлено низку питань, що стосуються самої суті пасторської опіки та її особливостей. Що таке пасторське богослов'я? Як пастир впливає на душеопіку в громаді? У чому особливість пасторської опіки? Що означає бути здоровим з теологічної точки зору? Також відзначено особливу роль всієї громади в процесі зцілення душі. У статті підкреслюється роль психіатрії та психології в розвитку сучасного пасторського богослов'я. Відзначається, що надмірне захоплення соціальними науками, зокрема психологією та психіатрією, провокує кризу пасторської ідентичності.

Ключові слова: *пастор, пасторська душепастирська опіка, пасторське богослов'я, криза пасторської ідентичності, церква, шалом, кайнонія.*

Title: "Pastoral care in the evangelical church".

Abstract: The article deals with the topic of pastoral care. It poses several questions to the very essence of pastoral care and its characteristics. What is pastoral theology? How does the pastor influence congregational care? What is the specialty of pastoral care? What does it mean to be healthy theologically? The special role of the whole congregation in the process of soul healing is also noted. The article emphasizes the role of psychiatry and psychology in the development of contemporary pastoral theology. The article emphasizes how the overemphasis on the social sciences, in particular psychology and psychiatry, provokes a crisis of pastoral identity.

Keywords: *pastor, pastoral care, pastoral theology, healing, pastoral identity crisis, church, community, shalom, koinonia, friendship.*

Анатолій Бондаренко, пастор церкви ЄХБ, магістр богослов'я, викладач Одеської богословської семінарії (Одеса, Україна).

Вступ

Останні сто п'ятдесят років, у зв'язку з розвитком соціальних наук, богослови та церковні служителі намагаються осмислити та інтегрувати деякі відкриття цих наук в практику християнського служіння. Читаючи сучасні книги з пасторського служіння, ми помічаємо вплив соціальних наук. Психологія у сфері душпастирства, соціологія в устрої та організації християнських проектів і програм, менеджмент у питаннях планування та церковного адміністрування, маркетинг у сфері просування церковних проектів. Сучасне пасторське богослов'я вже не тільки намагається знайти біблійно-богословські інструменти для служіння пастора, але багато в чому переплелось з соціальними науками. Пасторське служіння часто пов'язане з пошуком рішень найрізноманітніших і складних пасторських ситуацій. Служителі церкви рефлексують з пасторської точки зору над досягненнями в сфері психології, соціології, менеджменту, маркетингу тощо.

Дана стаття присвячена темі пасторської турботи про душі. З перших століть існування церкви одним з головних завдань пресвітерів було, як говорили отці церкви, «мистецтво лікування душ». До появи сучасних соціальних дисциплін пасторське богослов'я ґрунтувалося на класичній традиції, відображеній у працях Златоуста, Августина, Григорія, Кальвіна, Бакстера, Уеслі та інших. Виникнення і розвиток соціальних наук, а також зміна контексту, в якому ми живемо, підштовхнули нові покоління служителів до змін.

Батьком сучасного руху клінічної пасторської освіти на Заході визнають Антона Бойзена (1876-1965). Бойзен на власному досвіді пережив психологічну кризу, ігнорування з боку церкви та персоналу психіатричної лікарні. Через роки він вперше в світі зміг домогтися дозволу на практику для семінаристів у психіатричному відділенні лікарні. Далі його учень Сьюард Хілтнер ввів у семінарське навчання предмет пасторське богослов'я. Піонери руху клінічного пасторського консультування працювали в часи двох світових воєн, вони ставили перед собою завдання використовувати міждисциплінарний підхід у справі зцілення душ.¹ Це послужило початком для подальшого розвитку нового напрямку в пасторському богослов'ї. У переважній більшості випадків це богослов'я розвивалося в тісному зв'язку з спробами інтеграції та переосмислення напрацювань у сфері світської психології та психіатрії.

¹ Robert C. Dykstra. editor. *Images of pastoral care classic readings* (Chalice Press: St.Lous. Missouri, 2005),10

Сьогодні в служінні душепастирства пасторське богослов'я відіграє ключову роль. Британський богослов Дерек Тідбол дає своє визначення пасторського богослов'я: «це самостійна дисципліна, яка займається поясненням взаємовідносин між доктриною і практикою пасторського служіння. Пасторське богослов'я дає можливість подивитися на життя і служіння Церкви очима пастора, але при цьому не залишає цей підхід тільки в рамках досвіду, а вкорінює його в доктринальному наставленні».²

Разом із спробою інтеграції, серед служителів і пасторських богословів, постійно було присутнє прагнення до критичного переосмислення як самої інтеграції, так і її результатів.³ Пастори почали замислюватися над своєю ідентичністю. Безликі техніки світського консультування, менеджменту, маркетингу, стали підмінити щирі християнські стосунки. Нам ще належить побачити плоди і помилки на цьому шляху. На даний момент ми маємо п'ять основних підходів до питання можливості взаємодії психології і християнства від повного відкидання до некритичного прийняття, ця полеміка описана в книзі «Психологія і християнство: п'ять поглядів», під редакцією Еріка Джонсона.

ПАСТОР І ФОРМУВАННЯ ЦІЛЮЩОЇ СПІЛЬНОТИ

Пасторське служіння в євангельській церкві складається з своєрідної «пасторської тріади завдань», метою якої є турбота про душі, від кожного пастиря очікується: проголошення слова і вчення, духовне лідерство, пастирська опіка.⁴

У даній статті мова йде про одну з цих граней, про пастирську опіку. «Тож пильнуйте за собою і за всією отарою, в якій Дух Святий поставив вас наглядачами, пасти Церкву Господа і Бога, яку Він придбав Своєю Кров'ю» (Дії 20:28).

У нашому спотвореному гріхом світі ми все більше і більше стикаємося з труднощами і стражданнями. На жаль, невід'ємною частиною нашого життя є конфлікти, непорозуміння, розбіжності, сварки, несправедливість цього світу, втрата близьких і рідних, хвороби, сімейні кризи, відпадання, боротьба з спокусами, втрата роботи, війна і смерть, невизначеність і страх перед майбутнім. Люди шукають відпо-

² Дерек Тідбол. *Мудрые пастыри. Исследования в области пасторского богословия* (Одесса: Богомыслие, 2013), 27.

³ Ерік Джонсон. *Психологія і християнство: п'ять поглядів* (Київ: УЕТС, 2018).

⁴ R. Robert Creech. *Pastoral theology in baptist tradition* (Baker academic, 2021), 19

віді на часом нерозв'язні питання, вони звертаються за духовною допомогою до пастиря і громади, в пошуках зцілення душі.

Що ми маємо на увазі під зціленням? У нашій культурі під зціленням розуміється повернення до певної прийнятої в нашому суспільстві біомедичної норми. Але з богословської точки зору це набагато більше, ніж відповідність загальноприйнятому стандарту. Доктор Джон Суінтон у своїй книзі «Пошук Ісуса під час шторму: духовне життя християн з проблемами психічного здоров'я» пропонує не обмежуватися біомедичним розумінням здоров'я, а прийняти теологічне розуміння здоров'я. Зокрема, він пише:

У Писанні немає еквівалентного терміна для біомедичного розуміння здоров'я, яке прирівнює здоров'я до відсутності хвороби. Найближчим терміном є єврейський термін «шалом», який має основне значення праведності, святості, правильних відносин з Богом. З цієї точки зору, бути здоровим – означає бути в правильних відносинах з Богом, незалежно від фізичного або психологічного стану людини. Можна бути найспортивнішим спортсменом у світі, найбагатшою, найгедоністичнішою людиною у світі або найпсихологічно стабільною людиною на планеті і при цьому залишатися глибоко нездоровою. Здоров'я з цієї точки зору – це не медична або психологічна концепція, а в першу чергу реляційна і теологічна концепція. Здоров'я – це не відсутність чогось, це присутність Бога.⁵

Виходячи з богословської концепції здоров'я як «шалом», мета будь-якого душепастирства – допомогти людині налагодити правильні відносини з Богом, з самим собою і з ближніми. Як правило, в нашому уявленні душепастирство має індивідуальний формат, ми рідко замислюємося про опіку як про місію для всієї громади. Але це завдання має як індивідуальний, так і громадський вимір.

Що особливого відбувається, коли віруючі збираються разом? Християнське спілкування «*koinonia*» – це одна з ключових і відмінних рис церкви, це не просто людське спілкування людей, об'єднаних однією релігією. Грецький термін *Koinonia* – спілкування, створене Святим Духом і в Святому Дусі, цей термін підкреслює, що в громаді існує унікальний духовний зв'язок усіх тих, хто перебуває у Христі.⁶ Сам Христос створює спілкування і Духом Святим присутній у зборах церкви, тут поєднуються дві біблійні концепції «шалом» і «*koinonia*». Присут-

⁵ John Swinton. *Finding Jesus in the storm: the spiritual lives of Christians with mental health challenges* (Eerdmans, 2020),160

⁶ Джордж Ледд, *Богословие Нового Завета* (СПб.: Библия для всех, 2003), 624.

ність Христа в спілкуванні «*koinonia*» приносить «шалом», тобто мир Божий учасникам, саме це робить християнську громаду унікальною і цілющою. «Бо де двоє або троє зібрані в ім'я Моє, там Я посеред них». (Матв.18:20) Кожен, хто приходить в це спілкування, стикається з цілющою роботою Святого Духа.

Як пастор може сприяти побудові та підтримці «*koinonia*» і «шалом» в громаді? У процесі служіння пастир впливає на створення духовного клімату в громаді. Саме він, подібно до першої скрипки в оркестрі, задає тон і гармонію громади. Один з найвідоміших богословів і отців церкви Августин так розглядав свою пасторську працю:

...малодушних потрібно підбадьорити, слабких підтримати. Треба спростовувати противників Євангелія і берегти його від підступних ворогів. Треба наставляти зухвалих, спонукати ледачих, перевіряти спірне. Гордих треба стримувати, зневірених підіймати з колін, тих, хто свариться, примиряти. Нужденним потрібно допомагати, пригноблених звільняти, добрим віддавати сповна і терпіти злих. **І всіх любити.** При всій цій великій і різноманітній діяльності та виконанні настільки різних обов'язків, прошу надайте мені допомогу молитвами і своєю покірністю.⁷

Пастор, маючи спілкування з Богом і Його керівництво, бере участь у «*koinonia*», за допомогою обраних тем проповіді та стилем її викладу, своєю манерою спілкування, способом проведення зборів, публічних висловлювань, осудом і похвалою, формує модель і культуру для церкви і показує приклад всій громаді. Ми з дитинства добре навчені сканувати вираз обличчя, тон зауважень або схвалення. Одна тільки манера і інтонація викриття, надання допомоги або співчуття нужденним може звести нанівець всі наші старання. Це може бути духовно зцілююча «*koinonia*» або рання атмосфера підозрілості, осуду, зарозумілості, моралізування і фарисейства. Наповнена ж мудрістю, цілюща мова пастора подібна до ліків. «Інший пустословець ранив як мечем, а язик мудрих – лікує». (Прит. 12:18)

Варто відзначити, що не тільки пастор формує мікроклімат громади. З огляду на реалії нашого життя, цілком очевидно, що одному пастору не впоратися з цим завданням. Всі служителі церкви, диякони, проповідники, регенти, вчителі недільної школи і всі інші, кожен на своєму рівні, творять і підтримують общинний «шалом» і «*koinonia*».

У важкі сезони життя людям особливо потрібен добрий пастир. Ми схильні в період страждань до самоізоляції, тобто замурувати самих

⁷ Кристофер Билей. *Отці церкви о пасторском служении* (Черкасы: Коллоквиум, 2012),84

себе в своєму горі, церква покликана не залишати друзів наодинці зі стражданнями, а сумувати з ближнім, приносячи Богу його біль як свій. «Радійте з тими, хто радіє, і плачте з тими, хто плаче» (Рим. 12:15). Пастир сприяє перетворенню індивідуального в колективне, він вислуховує стражденного і тим самим занурюється в його скорботу, а потім приносить її в громадську «*koinonia*», там особиста скорбота стає частиною громадського горя. Коли біблійні люди сумували і плакали, вони були зі своїми друзями, і це сприяло їхньому зціленню.⁸ «І почули троє друзів Йова про всі ці нещастя, що спіткали його, і пішли кожен зі свого місця: Єліфаз Феманітянин, Відлад Савхеяннин і Софар Наамітянин, і зійшлися, щоб іти разом нарікати з ним і втішати його» (Йов 2:11).

Кожна помісна церква, здійснюючи служіння Богу, має цілющий і зміцнюючий вплив на своїх членів. Відомий християнський психолог Ларрі Краб пише про це у своїй книзі «Цілюща сила спілкування», він підкреслює цілющу силу єдності і довіри між людьми.⁹ Кожен у церкві бере участь у процесі «*koinonia*» і громадського душпастирства, навіть найменші прояви доброти, ніжності та турботи мають цілющий вплив.

Самотність і соціальна ізоляція – бич нашого часу, ми всі без винятку потребуємо друзів. У сучасному індивідуалізованому світі самотність подібна до смертоносної онкології, ми створені Богом для відносин, ми стаємо повноцінною людиною тільки за допомогою відносин, і ми хворіємо і вмираємо від самотності.¹⁰ Громада віри як тіло Христове і живий організм відіграє фундаментальну роль у процесі духовного формування і підтримки один одного. «Тому, якщо страждає один член, страждають з ним усі члени; якщо славиться один член, радіють з ним усі члени» (1 Кор. 12:26). Ніхто не зможе стати духовно зрілим і пройти шлях християнина в умовах «карантину», тобто без участі більш досвідчених друзів-наставників. Бог створив церкву, в якій кожен з нас опікується іншими за допомогою «*koinonia*», дружби, взаємної підтримки, спільних молитов, поклоніння, напуття. Звичайне привітання приносить значну радість самотній людині: «Коли хтось тисне мені руку в церкві, це єдиний раз на тиждень, коли хтось торкається до мене».¹¹ Дослідження психологів доводять колосальну користь

⁸ Eugene H. Peterson. *Five stones for pastoral work* (Eerdmans. 1992),112

⁹ Лэрри Крабб. *Целительная сила общения* (Триада, 2010),7 (online) <http://soteria.ru/alo166/4/>

¹⁰ Sharon Dirckx. *Am I just my brain?* (The Good Book Company, 2019),122.

¹¹ Tim Ling and Lesley Bentley. Ed. *Developing Faithful Ministers A Practical and Theological Handbook* (SCM Press. 2012),18.

від спілкування з друзями і соціалізації для фізичного і ментального здоров'я, люди живуть довше і радісніше, якщо серед них панують добрі стосунки і є близькі друзі,¹² тим більше з Христом. Міцні узи християнської «*koïnonia*» допоможуть християнину долати неминучі труднощі життя, зберігати і знову здобувати «здоров'я» з богословської перспективи, тобто Божий «шолом».

УНІКАЛЬНІСТЬ ПАСТОРСЬКОГО ДУШЕОПІКУНСТВА

Християнська пасторська душепастирська опіка – особливе мистецтво духовної пасторської підтримки, засноване на принципах християнства. Не так просто ним оволодіти, отці церкви називали його мистецтвом з мистецтв.¹³ Григорій Назіанзин зазначав: «керувати людиною, найхитрішою і мінливою істотою, на мою думку, дійсно є мистецтвом з мистецтв і наукою з наук».¹⁴

У чому особливість пасторського піклування? Чому найвисококваліфікованіші психотерапевти і психіатри не в змозі замінити пастора? Сьогодні психологічне консультування доступне як ніколи, навіть у глобальній мережі Інтернет консультанти пропонують свою допомогу у вирішенні життєвих проблем. Також офлайн безліч психотерапевтів, психологів і психіатрів консультують людей у більш заплутаних і складних клінічних випадках. В останні роки серед професійних психіатрів і психологів з'явилося розуміння важливості духовного виміру життєвих проблем людини з точки зору її віри і духовних цінностей.¹⁵ З цієї причини ВООЗ визнало необхідність в паліативній медицині звертати увагу на духовну складову і рекомендує капелана для роботи в такій міждисциплінарній команді.¹⁶

Внутрішній світ людини – велика таємниця. Серед сучасних вчених немає одностайності щодо діагностики психічних захворювань.¹⁷

¹² Angela K. Troyer. *The Health Benefits of Socializing. Four reasons to connect with friends* <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/living-mild-cognitive-impairment/201606/the-health-benefits-socializing>

¹³ Григорій Великий (Двоеслов). *Правило пастырское* (М.: Издательство Московского подворья Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2011), 13.

¹⁴ Кристофер Билей. *Отцы церкви о пасторском служении* (Черкаassy: Коллоквиум, 2012), 69.

¹⁵ Paul W. Pruyser. *The Minister as Diagnostician: Personal Problems in Pastoral Perspective* (Philadelphia: Westminster Press, 1976), 25.

¹⁶ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/palliative-care>

¹⁷ Бессел ван дер Колк. *Тело помнит все: какую роль психологическая травма играет в жизни человека и какие техники помогают ее преодолеть* (Форс Украина. 2021): <https://loveread.ec/book-comments.php?book=88441> (с. 58).

У своїй книзі «Пошук Ісуса під час шторму: духовне життя християн з проблемами психічного здоров'я» професор Джон Суінтон відзначає негативні сторони діагностики в психіатрії, він описує історії християн з діагнозами клінічна депресія, шизофренія і біполярний розлад. Доктор Суінтон підкреслює, що після постановки медичного діагнозу у психіатра людина на все життя залишається з клеймом психічнохворого, яке часто дегуманізує людину: «Постановка кому-небудь діагнозу шизофренія вплине на те, як він бачить себе. Це змінить те, як він взаємодіє з друзями і родиною. Діагноз вплине на те, як його сприймають медична спільнота, юридична система, управління транспортної безпеки і так далі». Суінтон підкреслює і докладно описує те, як медичний діагноз, який встановлюється в психіатрії герменевтичним способом і, на думку деяких, не є валідним,¹⁸ впливає на самосприйняття, він називає цей ефект «зіпсована ідентичність».¹⁹

У цій публікації відзначено чотири унікальні особливості пасторського душпастирства.

1. Пасторсько-богословська перспектива

Перша особливість – це унікальність пасторської системи координат. Ніхто з перерахованих світських фахівців не може запропонувати унікальний пасторський духовний, біблійно-богословський погляд на проблему людини. Коли люди звертаються до свого пастора, вони не шукають психологічного або психіатричного діагнозу, його з легкістю можна отримати у психотерапевта або психіатра.

Люди потребують пасторського погляду на своє життя, для них важливіше не те, що пишуть Зигмунд Фрейд, Віктор Франкл, Карл Роджерс та інші, а те, що говорить про їхню ситуацію Господь, в Якого вони вірять. Більшість християн довіряють своїм пасторам більше, ніж психотерапевтам і психіатрам,²⁰ вони сподіваються через них отримати духовну пасторську відповідь у світлі Писання на свої труднощі. Пас-

¹⁸ Джон Свінтон пише: «29 квітня 2013 року (незадовго до публікації п'ятого видання DSM) директор Національного інституту психічного здоров'я (NIMH) Томас Інсел вразив світ психіатрії, заявивши, що діагнози, викладені в DSM, не описують справжніх розладів. Вони були конструкціями без будь-якої емпіричної основи. Оскільки немає жодних біомаркерів, прикріплених до станів, які DSM описує як «психічні розлади», їх не можна було емпірично перевірити, а отже, вони були недійсні як критерії для визначення психічного розладу».

¹⁹ John Swinton. *Finding Jesus in the storm : the spiritual lives of Christians with mental health challenges* (Eerdmans, 2020),10

²⁰ Марк Р. Мак-Мінн. *Психологія, теологія та духовність у християнському консультуванні* (ТХІ. 2023),22

тора, як правило, вже не один рік знають людину, яка звернулася до нього, її сім'ю та обставини її життя.

На відміну від психології та психіатрії, пасторське душпастирство засноване на інших цінностях, світогляді та антропології. Предметом пасторського богослов'я є не порок, хвороба, відхилення або дефект, а особистість конкретної людини, чоловіка чи жінки. У пастора в фокусі духовне благополуччя людини, а не проблема. Пастор розглядає питання з богословської перспективи і оцінює з позиції віри і християнських цінностей.²¹ Пасторський погляд має іншу систему координат, він поміщає ситуацію в теологічну концепцію здоров'я як «шалом», тобто правильних відносин з Богом.

2. Природа пасторського служіння і авторитет

Друга особливість пасторського служіння закладена Богом в її природу, це не робота, а особливе покликання. Пастирство передбачає особливий рід відносин з Богом і конкретною громадою, не можна бути пастирем без стада.²² Іноді може здаватися, що громада сама ставить пасторів, але це омана. Тільки Господь ставить пасторів у церкві, Він обирає людину, наділяє відповідними дарами і закликає до цього служіння. «І Він поставив одних апостолами, інших пророками, інших євангелістами, інших пастирями і вчителями» (Ефес. 4:11). Здатність до пастирства – це дар від Бога і завдання громади за допомогою Святого Духа розпізнати цей дар і підтвердити шляхом обрання і рукопокладення. Саме визнання всією громадою Божественного покликання до пасторського служіння є основою його авторитету, і цей факт буде служити підбадьоренням служителю в неминучі моменти кризи в служінні. Бог дає йому особливе доручення і довіряє опіку над конкретною помісною церквою.

Звертаючись за порадою до пастора, християнин усвідомлює, що він покликаний і поставлений Богом на це служіння. Це не означає перевагу, а скоріше підкреслює те, що Господь побачив у ньому щось і наділив його даром до цього служіння. Пастор, на відміну від консультантів, наділений особливим статусом. Пастор не обмежений приписками популярного в психотерапії «недирективного консультування», він має повноваження не тільки підтримувати, але, коли потрібно, викривати і забороняти.

²¹ Paul W. Pruyser. *The Minister as Diagnostician: Personal Problems in Pastoral Perspective* (Philadelphia: Westminster Press, 1976), 83

²² R. Robert Creech. *Pastoral theology in baptist tradition* (Baker academic, 2021), 17

Бог через Писання закликає пастирів не догоджати людям, а духовно керувати: «Проповідай слово, настоюй у час і не в час, викривай, забороняй, застерігай з усією довготерпінням і повчанням» (2 Тим. 4:2). Отець церкви Григорій Великий у тому ж дусі дає пораду пасторам: «з розпусними і безсоромними треба діяти суворими і жорстокими заходами, щоб приборкати вкорінені в них пороки; а благочестивих і сором'язливих потрібно спонукати до виправлення в гріхах скромним повчанням».²³

Служитель повинен бути досить сміливим, він не має права лицемірити, лестити і догоджати всім так, як це призведе до хаосу і руйнування громади. Господь закликає церкву до послуху пасторам: «Також і молодші, кориться пасторам; все ж, підкоряючись один одному, одягніться в смиреннодушю, бо Бог гордим противиться, а смиренным дає благодать» (1 Пет. 5:5). Але, з іншого боку, пастору важливо залишатися люблячим і смиренным другом-наставником, берегти себе від низького прагнення до панування над подібними до себе людьми. «... не пануючи над спадщиною Божою, але подаючи приклад стаду» (1 Пет. 5:3). На жаль, трапляється, коли християнськими керівниками стають ті, хто не знає, як побудувати здорові, близькі стосунки з людьми, і замість цього віддають перевагу владі над ними.²⁴

3. Пасторська проникливість

Третя особливість – це наявність особливих стосунків з Пастирем-начальником, що ведуть до пасторської проникливості. У Бога ще з часів Старого Завіту завжди була особлива розмова з пасторями, до них Він висував суворі вимоги щодо моральної чистоти і правдивості. З перших століть християнства ще на етапі обрання пресвітера більш зрілі служителі відзначали важливість наявності у кандидата духовної проникливості і розсудливості. Іоанн Златоуст наводить свій перелік необхідних якостей для пасторського служіння:

Він повинен бути важливим і не гордовитим, суворим і прихильним, владним і товариським, неупередженим і послужливим, смиренным і не раболіпним, суворим і лагідним, щоб він міг зручно протистояти всім перешкодам; він повинен з повною владою приймати людину здібну, хоча б усі противилися їй, а нездібну з такою ж владою відкидати, хоча б усі діяли на її користь, мати на увазі

²³ Григорій Великий (Двоеслов). *Правило пастырское* (М.: Издательство Московского подворья Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2011),137

²⁴ Генри Ноуєн. *Во имя Иисуса, размышления о христианском руководстве* (СПб: Вера и святость. Библия для всех, 2010),59

тільки одне благополуччя церкви і нічого не робити з ворожнечі або з догоджання кому-небудь.²⁵

З цього списку очевидні очікування від пастиря вміння розпізнавати особливості людей і їх мотиви, дотримуватися істини, золотої середини, утримання від крайнощів, прагнення до неупередженості і чистоти у відносинах.

В Одкровенні Іоанна показано, як Господь особливим чином промовляє до Ангелів церков, викриваючи, наставляючи і вказуючи їм шлях. «І Ангелу Лаодикійської церкви напиши: так говорить Амін, свідок вірний і правдивий, початок Божого творіння:» (Одкр. 3:14). Якщо Бог закликає людину до якогось служіння, то завжди наділяє її необхідними якостями. Без допомоги згори пасторське служіння однозначно зазнає краху. Покликаному до пасторства Господь дасть духовні сили, натхнення, мудрість, помірність і розсудливість. Бог особливим чином допомагає служителю побачити ситуацію у світлі Писання, дає потрібні слова підбадьорення, втіхи, викриття. У процесі душепастирства пастир у молитві просить Бога дати йому мудрість і пасторську проникливість, небезпечно ігнорувати керівництво Святого Духа у справі опіки.²⁶

4. Пасторська турбота в любові, відкриті особисті стосунки

Четверта унікальна відмінність у служінні пресвітера – залученість у близькі стосунки. У професійному консультуванні завжди є емоційна дистанція і рольові межі. Але це згубна модель для пастиря, оскільки лицемірна маска «професіонала» швидко прилипне до обличчя.²⁷ Церква не може бути одночасно спільнотою друзів і зібранням клієнтів, правила не повинні переважати над відносинами. Пастор втрачений, якщо він опуститься на рівень релігійного функціонера і бюрократа. Щодо небезпеки формального підходу до служіння опіки Генрі Ноуен пише:

Ісус хоче, щоб ми несли служіння так само, як Він. Він хоче, щоб Петро пас Його овець і дбав про них не як про «клієнтів», будучи обізнаним про їхні проблеми, але як про беззахисних братів і сестер, які самі виявляють турботу; прощають, отримуючи прощення;

²⁵ Иоанн. Златоуст. *Избранные творения, том 2, беседы о священстве* (Крамогорск: Тираж-51, 2009),45

²⁶ Paul W. Goodliff. *Shaped for Service Ministerial Formation and Virtue Ethics* (Eugene, OR. Pickwick Publications, 2017),41

²⁷ Tim Ling and Lesley Bentley. Ed. *Developing Faithful Ministers A Practical and Theological Handbook* (SCM Press. 2012),26

люблять, будучи коханими. Ми вважаємо, що щоб бути добрим пастирем, необхідно триматися на певній відстані від тих, кого ми покликані вести за собою. У медицині, психіатрії, сфері соціальної діяльності ми бачимо зразки одностороннього «служіння». Одні люди обслуговують інших, і ніяк не можна переплутати ролі! Але як людина може покласти життя за тих, з ким їй не дозволено мати близьких стосунків?²⁸

Обстановка, в якій відбувається служіння пастора, це прозоре і відкрите для людей серце. Справжній пастор не грає в «рольові ігри консультантів», не буде бар'єрів у відносинах, не віддаляється на безпечну відстань, а за прикладом апостола Павла приймає близько до серця переживання людей. «Хто знемагає, з ким би я не знемагав? Хто спокушається, за кого б я не запалювався?» (2 Кор. 11:29) Пасторський підхід до людей не дозволяє класифікувати їх в безликих термінах будь-якої системи діагнозів. Предметом турботи пастора є особистість, окремо взятий чоловік, жінка або дитина. У фокусі не хвороба, розлад, порок або відхилення, які потрібно лікувати, а особистість.²⁹ Обов'язковою умовою для душепастирства є любов до людей, якими б обдарованими і вченими не були християни, якщо вони холодні, замкнуті, ховаються за маскою «непрозорості» і не люблять довірених Богом їм людей, вони не можуть бути пастирями. Якщо любиш мене, сказав він Петру, «паси овець моїх» (Іоан. 21:17) Любов до людей – це не тільки необхідна атмосфера або якийсь обов'язковий духовний антураж, любов до своєї пастви – це головний мотив і умова для душепастирства.³⁰ З огляду на все це, особлива роль і місце пастора в житті людей залишається унікальною.

ПАСТОР І ПСИХОЛОГІЯ, КРИЗА ІДЕНТИЧНОСТІ

Пасторська ідентичність багато в чому визначається в самій суті і природі унікальних взаємин пастора з Богом і громадою. Ці відносини не односторонні, вони взаємні і позначені особливою відповідальністю перед Богом, любов'ю, співчуттям і турботою до людей.³¹ Сучасне суспільство стурбоване ментальним здоров'ям і просякнуте психологіч-

²⁸ Генри Ноуєн. *Во имя Иисуса, размышления о христианском руководстве* (СПб: Вера и святость. Библия для всех, 2010), 45

²⁹ Paul W. Pruyser. *The Minister as Diagnostician: Personal Problems in Pastoral Perspective* (Philadelphia: Westminster Press, 1976), 83

³⁰ Thomas C. Oden. *Care of Souls in the Classic Tradition* (Fortress Press, 1984), 89

³¹ R. Robert Creech. *Pastoral theology in baptist tradition*. (Baker academic, 2021.), 10

ними термінами, широко відомі такі поняття як маніпуляція, аб'юз, нарцисизм, почуття провини, знецінення, депресія, ментальне здоров'я, вигорання, булінг та інші. Служителі церкви не живуть у вакуумі, але читаючи книги з консультування, знайомлячись з психологією та іншими соціальними науками, необхідно зберегти свою пасторську ідентичність.

Пасторство – це не професія, а покликання від Бога, принципово пам'ятати про своє покликання бути духовним наставником, молитовником за народ, спиратися в служінні на Писання і християнські цінності. Пастор має свої межі компетентності, він доносить людям духовне, біблійно-богословське вимірювання, він не повинен пропонувати психологічний продукт, коли до нього звертаються за священним. Доктор Прюйзер у своїй книзі «*Священик як діагност: Особисті проблеми в пасторській перспективі*» підкреслює, що популярний у наш час міждисциплінарний підхід потребує загострення відмінностей, а не їх нівелювання, тільки так можна досягти багатства розуміння. Якщо розглядати будь-яке завдання з точки зору змішування дисциплін, то в результаті отримаємо розмите усереднене розуміння.³²

Юджин Петерсон, відомий пастор і автор багатьох книг з пасторського богослов'я, в молодості пережив кризу пасторської ідентичності. Протягом двох років він разом з групою пасторів з його регіону раз на тиждень зустрічався з доктором Хансеном, психіатром з місцевої клініки, для навчання. Це був особливий період в історії США, в їхньому регіоні після корейської війни було багато психологічно травмованих військових та їхніх рідних.

Доктор Хансен запропонував служителям церков спробувати стати першою лінією реагування на зростання проблем у сфері психіатричного здоров'я. Спочатку Петерсон був дуже заінтригований новою сферою знань, але з часом прийшов до усвідомлення, що втрачає свою ідентичність як пастора і що це не його робота. Він не хотів дивитися на людей з точки зору психіатрії та психології як на проблеми, які потрібно вирішувати. Юджин Петерсон пише:

Спільнота – це суспільство людей, які визначаються своїм створенням за образом Божим, живими душами, знають вони про це чи ні. Вони не проблеми, які потрібно вирішувати, а таємниці, які потрібно шанувати і поважати. Хто ще в суспільстві, крім пастора, має призначене завдання вітати чоловіків і жінок і запрошувати їх до громади, в якій їх знають не за тим, що з ними не так, а за

³² Paul W. Pruyser. *The Minister as Diagnostician: Personal Problems in Pastoral Perspective* (Philadelphia: Westminster Press, 1976), 19

тим, хто вони є, такими, якими вони є?.. У безладний час, в який ми живемо, пастори не можуть обійтися без доктора Уолла і доктора Хансена. Але їхня робота – це не моя робота. Знаючи, що вони тут, щоб робити свою роботу, я вільний робити свою роботу. І моя робота полягає не в тому, щоб виправляти людей. Вона в тому, щоб вести людей до поклоніння Богу і вести їх до святого життя.³³

Петерсон за два роки спілкування ознайомився з психіатрією і визнавав користь від праці психіатрів, але не вважав за необхідне для себе як служителя церкви змінити під впливом психіатрії свій пасторський погляд на громаду.

Часом пастори і богослови не знають, що може християнське богослов'я запропонувати психології та психіатрії в справі зцілення душ. Вони невпевнено почуваються в дискусії з вченими психіатрами і психологами. Деякі намагаються освоїти їхню мову і методики, але стати наполовину психологом і пастором не виходить. Багато в чому через роздвоєність з'являється занижена самооцінка і невпевненість служителя. Віллем Прюйзер, професійний клінічний психолог і християнин, брав участь у семінарі психіатрів і богословів, він очікував взаємобогачувальної дискусії. Але, на жаль, семінар набув одностороннього формату, він пише:

Я усвідомив, що більша частина навчання була однобічною, за згодою обох сторін: теологи сиділи біля ніг психіатричних Гамалілів і, здавалося, їм це подобалося, лише зрідка траплялися теологічні репліки.³⁴

Вивчаючи соціальні науки, які перетинаються з нашим служінням, важливо зберегти головний фокус свого покликання, пастор поступово може перетворитися на церковного менеджера, соціального працівника, релігійного маркетолога, психотерапевтичного консультанта тощо. Майкл Тейлор у своїй книзі «Вчимося піклуватися, християнські роздуми про пасторську практику», розмірковуючи про приховану небезпеку втрати пасторської ідентичності, зазначає:

Завжди існує небезпека, що пастор, який глибоко п'є з джерела світської дисципліни, може втратити розуміння своєї власної пастирської ідентичності і стати «просто ще одним» соціальним працівником або консультантом. У той же час пастор не може дозволити собі працювати у вакуумі. Він повинен вміти спілкуватися і співпрацювати з тими помічниками в інших дисциплінах, чия робота може

³³ Eugene H. Peterson. *The Pastor: A Memoir* (Harper One. 2012),138

³⁴ Paul W. Pruyser. *The Minister as Diagnostician: Personal Problems in Pastoral Perspective* (Philadelphia: Westminster Press, 1976),17

перетинатися, не втрачаючи при цьому своєї власної унікальної ролі. Це, в свою чергу, буде означати вміння спілкуватися з ними через певне розуміння їх концепцій і мови.³⁵

Без збереження своєї ідентичності і глибоких богословських роздумів християнські керівники можуть перетворитися на не більше ніж псевдопсихологів, псевдосоціологів, псевдосоціальних працівників. Пасторам недостатньо тільки інтелектуально розвиватися, їм необхідний постійний живий духовний зв'язок з Христом, тільки так вони зможуть знайти Божий погляд на події. Цим вони радикально відрізняються від тих світських фахівців допомагаючих професій, тих, хто намагається допомогти страждаючим людям в цьому занепадомому світі.³⁶

Юджин Петерсон у своїй книзі «*П'ять каменів для пастирської праці*» висловлює свою думку щодо руху клінічного пастирського навчання:

Вплив руху клінічного пастирського навчання (починаючи з Бойзена) на даний момент неоднозначний. Позитивним моментом є те, що до пацієнтів навчилися приділяти пильну увагу кожному випадку страждання і виявляти розумне співчуття до випадку заподіяння шкоди. Це дало належні застереження проти марності моралізування. Але з негативного боку, воно заохочувало використання світських, медичних моделей для розуміння страждання і, отже, створило міф про терапію. Замість того, щоб приписувати страждання «гріхам батьків», воно приписало їх неврозам матерів і змусило ціле покоління пасторів працювати над усуненням страждань душі. Нічого не було досягнуто і багато втрачено в результаті заміни богословських уявлень психологічними передумовами. Пасторів заганяли в храми-святини психіатрії, навчали заклинанням і ритуалам, а потім відправляли назад до християнських церков, щоб спробувати застосувати на практиці те, чого вони навчилися.³⁷

Ще одна сфера піддає випробуванням пасторську ідентичність. Американський пастирський богослов Дон Браунінг підкреслює значення морально-етичних цінностей консультантів. Психотерапевти, формально виносячи за дужки свої цінності, ніколи не вільні від цінностей. У кожного клієнта і консультанта є своє уявлення про хороше життя, до якого вони прагнуть.

³⁵ Michael H. Taylor. *Learning to care, Christian Reflection on Pastoral Practice* (SPCK, London. 1983).

³⁶ Генри Ноуен. *Во имя Иисуса, размышления о христианском руководстве* (СПб: Вера и святость. Библия для всех, 2010), 63

³⁷ Eugene H. Peterson. *Five stones for pastoral work* (Eerdmans. 1992), 113.

Консультант буде направляти клієнта в бік свого ціннісного розуміння хорошого життя. Браунінг у своїй книзі «Моральний контекст пасторської турботи» стверджує, що під впливом «ціннісно-нейтрального» недирективного консультування Роджерса, практика пастирської опіки відокремилася від ціннісної системи християнства.³⁸ Пастир, навчившись методикам Роджерса, перетвориться на світського консультанта, якщо спробує відмовитися від своїх християнських цінностей і грати роль «ціннісно-нейтрального» консультанта.

ВИСНОВКИ

Пасторське душеопікунство як і будь-яке інше служіння, завжди здійснюється в певному контексті. У наш час вже неможливо ігнорувати соціальні науки. Пастору необхідно виробити своє розуміння і ставлення до науки взагалі і допустимих меж застосування соціології, менеджменту, маркетингу, психології та психіатрії зокрема. Служителі постійно стикаються з масивом нових знань і борються за свою ідентичність, нам варто розвивати критичне мислення і вчитися дивитися на все крізь призму християнства, але не можна ховатися за антинауковість. Вибіркове відкидання науки, явна ознака вузькості і маргінальності, це небезпечно і суперечить природі людини. Бог дав нам допитливий розум, ми намагаємося все осмислити, зрозуміти, пояснити, розтлумачити і раціоналізувати.

Мета науки осмислити матеріальний світ, але наука не працює в сфері цінностей. Люди – це більше ніж просто фізичні істоти, Біблія говорить про людей як про інтегровані фізичні і духовні створіння. Сфери, що стосуються душепастирства, неможливо розглядати тільки в духовній площині, наше тіло і душа переплетені і взаємопов'язані. Турбота про душі має фізичний і духовний вимір. Теолог Н. Т. Райт говорить про це так:

... Сфера Бога і наша сфера... не розглядаються як відокремлені або окремі. Вони накладаються одна на одну і змикаються. Бог завжди працює в світі, і Бог завжди працює в людях і звертається до них, не тільки через одну здатність, таку як душа або дух, але і через кожну фібру нашої істоти, не в останню чергу через наше тіло. Ось чому я не боюся, що одного прекрасного дня нейробіологи зможуть придумати повний опис того, які саме нейрони збуджуються за тих чи інших обставин, в тому числі це може вказувати на те, що людина реагує на Бога і його любов поклонінням, молитвою і поклонінням.

³⁸ Paul W. Goodliff. *Shaped for Service Ministerial Formation and Virtue Ethics* (Eugene, OR. Pickwick Publications, 2017), 48

Чому б Творцю не ставитися до свого творіння тисячами різних способів? Чому б мозку, серцю і тілу не бути дивно взаємопов'язаними між собою таким чином, що нам потрібна багата мова розуму, душі і духу, щоб почати віддавати належне всьому цьому?³⁹

Турбота про душі завжди залишатиметься комплексним і багатовимірним завданням, що вимагає широкої участі інших дисциплін.

Наведемо кілька прикладів, як наука може допомогти нам у служінні піклуванню? Дослідження ВООЗ показують, що 20% всіх пацієнтів у таких країнах, як США, Нігерія, Німеччина, Чилі, Японія, Італія, Бразилія та Індія мають психосоматичні захворювання з емоційних причин. Це говорить нам, що існує прямий зв'язок між духовним і фізичним, втрачаючи «шолом» духовний світ з Богом, людина фізично страждає.

Професор Кембриджа Едріан Оуен провів дослідження на тему, чи існує ймовірність того, що пацієнт, який здається вегетативним в результаті черепно-мозкової травми, насправді має свідомість? В результаті виявили, що 15%–20% людей у вегетативному стані перебувають у повній свідомості. Цей факт дає пасторам і рідним надію свідчити про Бога і спілкуватися з людьми, що перебувають у вегетативному стані.

Сучасна медицина може ввести людину в стан клінічної смерті, цей стан є оборотним і відрізняється від біологічної смерті. В результаті це призвело до збільшення свідчень (near-death experiences, NDE) про передсмертний досвід. Під час кардіохірургічної операції, коли кровопостачання серця і мозку призупинено, пацієнт штучно вводиться в стан клінічної смерті. Деякі пацієнти, які пережили таку клінічну смерть, розповідають подробиці розмови, що відбувалася у віддалених від операційної кімнатах, деякі сліпі від народження пацієнти стали бачити і детально описують своїх рідних. Ці свідчення вимагають подальшого вивчення, але є припущення, що наука поки не в змозі виміряти залишкову активність мозку в моменти клінічної смерті або цей стан запускає процес реальних переживань людей в перші секунди після зупинки кровопостачання мозку і зупинки серця.⁴⁰ Цю інформацію корисно знати при догляді за людьми, які мають подібний досвід, та їхніми рідними.

Вчені Гарварда в найтривалішому дослідженні життя людини підтвердили цінність для фізичного здоров'я людини, соціалізації, міцної

³⁹ Sharon Dirckx. *Am I just my brain?* (The Good Book Company. 2019),113

⁴⁰ Там же, 57, 58, 63.

і дружної сім'ї, значущих стосунків у коханні, стабільної і значущої роботи.⁴¹

Незважаючи на накопичений масив фактів і знань, у науки є свої межі компетенції. Наука має справу з фактами, якщо ж мова йде про сенс життя, про світогляд, про духовні цінності, то людям потрібно звернутися до Бога. Перебуваючи дуже часто на цьому багатомірному і складному перетині фізичного і духовного, пастору життєво важливо зберегти свою ідентичність. У питанні душепастирства пастор буде перетинатися з допоміжними дисциплінами, в особливо складних випадках людині може знадобитися міждисциплінарний підхід і участь лікарів-психіатрів та психологів.

Пастирю не варто ставати ще одним консультантом або соцпрацівником, це не його покликання. Пасторська опіка унікальна, вона зосереджена на теологічному, біблійному, пасторському погляді на людину і її питання. Ця опіка має в фокусі не біомедичне розуміння здоров'я, а богословське, вона через відновлення гармонійних відносин з Богом приносить зцілення душі. Пастору належить залишатися пастирем, він покликаний вести людей до Бога, до відновлення і підтримки в їхньому житті Божого «шалом» в атмосфері общинної «*koionia*».

БІБЛІОГРАФІЯ

- Creech R. Robert. *Pastoral theology in baptist tradition*. Baker academic, 2021.
- Dykstra Robert C. editor. *Images of pastoral care classic readings*. Chalice Press: St.Lous. Missouri, 2005.
- Goodliff. Paul W. *Shaped for Service Ministerial Formation and Virtue Ethics*. Eugene, OR. Pickwick Publications, 2017.
- Ling Tim and Lesley Bentley. Ed. *Developing Faithful Ministers A Practical and Theological Handbook*. SCM Press, 2012.
- Oden Thomas C. *Care of Souls in the Classic Tradition*. Fortress Press, 1984.
- Peterson Eugene H. *The Pastor: A Memoir*. Harper One, 2012.
- Peterson Eugene H. *Five Smooth Stones for Pastoral Work*. Wm. B. Eerdmans, 1980.
- Pruyser Paul W. *The Minister as Diagnostician: Personal Problems in Pastoral Perspective*. Philadelphia: Westminster Press, 1976.
- Sharon Dirckx. *Am I just my brain?* The Good Book Company, Oxford. 2019.
- Swinton John. *Finding Jesus in the storm: the spiritual lives of Christians with mental health challenges*. Eerdmans, 2020.
- Taylor. Michael H. *Learning to care, Christian Reflection on Pastoral Practice*. SPCK, London. 1983.

⁴¹ Good genes are nice, but joy is better. Harvard study, almost 80 years old, has proved that embracing community helps us live longer, and be happier. <https://news.harvard.edu/gazette/story/2017/04/over-nearly-80-years-harvard-study-has-been-showing-how-to-live-a-healthy-and-happy-life/>

- Troyer Angela K.. *The Health Benefits of Socializing. Four reasons to connect with friends.* <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/living-mild-cognitive-impairment/201606/the-health-benefits-socializing>
- Бессел ван дер Колк. *Тело помнит все: какую роль психологическая травма играет в жизни человека и какие техники помогают ее преодолеть.* Форс Украина, 2021.
- Билей Кристофер. *Отцы церкви о пасторском служении.* Черкассы: Коллоквиум, 2012.
- Григорий Великий (Двоеслов), *Правило пастырское.* М: Издательство Московского подворья Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2011.
- Иоанн Златоуст. *Избранные творения.* Том 2. Краматорск: Тираж-51, 2009.
- Крабб Лэрри. *Целительная сила общения.* Триада, 2010.
- Лэдд Джордж. *Богословие Нового Завета.* СПб.: Библия для всех, 2003.
- Мак-Минн Р. Марк. *Психологія, теологія та духовність у християнському консультуванні.* ТХІ, 2023.
- Ноуен Генри. *Во имя Иисуса, размышления о христианском руководстве.* СПб: Вера и святость. Библия для всех, 2010.
- Тидбол Дерек. *Мудрые пастыри. Исследования в области пасторского богословия.* Одесса: Богомыслие, 2013.
- Эрік Джонсон. *Психологія і християнство: п'ять поглядів,* Киев: УЕТС, 2018.
<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/palliative-care>
<https://news.harvard.edu/gazette/story/2017/04/over-nearly-80-years-harvard-study-has-been-showing-how-to-live-a-healthy-and-happy-life/>